

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1996 m. lapkričio mėn. 16 d. / November 16, 1996

Nr. 225(39)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Šokis — nesenstanti pramoga

Visada ilgėjau balerinos. Iš prigimties esu šokėjas. Jei kas tuo netiki, tegul pasiklausia tų, kurie matė mane šokantį su tauraus atminimo profesore Marija Gimbutiene. Pirmą kartą su ja sukausi prieš daugelį metų lietuvių pobūvyje Santa Monica Woman's Club salėje. Po to kelis kartus kitur. Ji labai mėgo šokti. Ypač šiuolaikinį improvizacinį roką. Abu sutarėme: rokenrolą šokant (tūpčiojant ir gaudant vėjus) niekas nepastebi daromų ritmo klaidų. Kažkas panašus į ekspresyviai abstraktų tapybą.

Šokau ir Mirimar viešbutyje, ir visur, kur tik galima buvo šokti. Tai gan paprasta formulė: muzika, salė ir tu. Nusizūrėjęs madona, prieini, nusilenki, pakviesi, ir jeigu pakyla ir tau ant nugaros nelygi, esi įkvėptas individas. Nelyginant Nietzsche's pranašas Zarathustra, žingsniais ir judesiais skelbias šokančios išminties tiesas. Taip — išmintis turi būti ir jūdri, ir džiugi.

Šokau per įvairias lietuvių vestuves, kad ir retai kviečiamas (mat nereikšmingas). Pasitaikydavo pakliūti tiesiog į karališkas santuokų iškilmes, jaudinančias prabangos, orumo, jaunatvės grožio vinjetėmis. Prieš keletą metų dalyvavau medicinos daktaro Jono Kudirkos vestuvių pokylyje įspūdingame golfo klube, Agoura Hills, Ca. Vedė jis kūrybingą amerikietę. Šalia įvairių tautybių svečių, dalyvavo ir nemažai lietuvių. Skaniai pasisotinę, šokome, kiek tik dūdos leido. Ir Lietuvos generalinis konsulas su ponu švytėdami nei kiek ne nusileido. Judesį kaitroje tirtę sutirpo rangai, profesijos, politika, turtas, tautybės. Linksmios vieninga žmonių.

Dažniausiai teko šokti Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje. Čia akustika verčiau triukšminga, bet grindų parketas tinkamas mano čėverykams. Tik lubos aukštos. O kai kada užėina ūpas šoktelėjus pasiekti kabantį papuošalą, kad ir balioną. Tai tik užgaida, nes šiaip maždaug laikausi šokio etiketo. Per daug skeryčiotis salėje netinka. Mūsųose, kiek menu, neblaivaus maivymosi nepasitaiko.

Lietuvos lyriško šventojų pastogėje šokau visai neseniai — per išgarsintą radijo metinį balių. Panašius pobūvius Los Angeles lietuvių rengia sekmadienio po-

pietėm, kai dar saugiai šviesu. Atidarymo žodį lydi meninė programa. Ši syki (9.22) dainavo sopranas Stasė V. Šimoliūnienė, akompanuojant muzikologui W. Lockwood. Apdovosimams nutilus, kunigas sukalba maldele. Dabar galima dorai tašyti gardžius valgius. Po pietų vyksta Loterija ir Varžybos (taip rašoma programoje, turint mintį varžytines). Niekam nieko gero nelaimėjus, prasideda...

Šokiai? Prie mikrofono atsistoja, valsus ir tango akordeonu groja ir dainuoja iš Šiaulių čia tvirtai įsikūrus muzikas ir šiaip viso ko meistras Česlovas Geštautas. Smagi jo muzika. Nesinori drybsoti užstalę. Deja, niekas nešoka. Kas čia dabar? Tik po kurio laiko matau salės gale besisukančią narsuolių porą. Prie muzikanto — kitą. Tik dvi. O visi kiti sėdi, nelyginant graikų bareljefe Olimpo dievai su deivėmis.

Guodėsi man Muzikos akademiją baigęs Česlovas Geštautas: „Mane paprašo pagroti, palinks minti, pašokdinti žmones. Mielai sutinku. Groju Lietuvoje mėgstamas šokių melodijas. Kažkas pasidarė: žmonės pritingi šokti. Retas pakyla nuo stalo.“ Sakau: „Gal bijo, kad kiti, jiems šokant, neišmankytų buteliuose dar likusio vyno.“ Aš tik juokauju. Mūsų šokiai vėlyvą išmoko gerti bajoriškai — tik gurkšneliais.

Žodžiu, retas ryžtasi savo skanų pasisotinimą šiek tiek atsverti šokio mankšta. Gal toji laiko tėkmė daro savo. Juk aritmetiškai tie patys žmonės jau yra senesni nei prieš 10 ar 20 metų. Kai kam, be to, dingojasi liaudies priežodis: jauni šoka — žemė dreba, seni šoka — dantys kleba. Būna ir taip.

Vis dėlto. Ne vien tik senoliai ir bočiai sėdi už stalų. Ne, nei Yra pakankamai jaunesnių už respublikonų kandidatą ir prezidentus, neseniai nukritusį nuo rampos, ir ničnieko. Yra ir vos vyresnių. Iš jų apetito lietuviškam kugeliui ir dešros gamina sprestį, kad jie dar galėtų duoti garo sąnariams. Ir dar kaip. Baimintis dantų klebėjimo nederą. Tai irgi prisideda prie muzikos ritmo ir prie kultūros.

Tai gi šokių srityje padėtis liūdnoka. Nykesnė nei ekonominis nuosmukis Lietuvoje. Skaudesnė nei Mafijos savivalė.

JUOZAS KOJELIS — VISUOMENININKAS

Jo 80 metų sukakčiai

VYTAUTAS ANTANAS DAMBRAVA

Enciklopedine kalba kalbant, visuomenės veikėjas aplamai yra kiekvienas žmogus savo visuomeninės prigimties dėka. Tačiau ne kiekviena veikla yra vienodai veiksminga ir reikšminga, todėl ne visi gali būti visuomenės veikėjai pilnais jos sąvokos prasme. Tam reikia subrendimo, pasiruošimo ir savybių, kurių vienos gali remtis prigimties polinkiais, kitos — patirtimi ar mokslu įgytos. Visuomenininko vaidmenį apsprendžia atitinkami visuomenės poreikiai ir veiklos pobūdis. Paprastai visuomenės veikėjais laikomi pasižymėję organizacijų aktyvistai, viešosios nuomonės formuotojai, įtakingos asmenybės. Iš jų laukiama ne tik daugiau nusimanyti ar veikti savo srityje, bet sugebėti visuomeninį reikalą laikyti aukščiausiu asmeninio. Aukščiausiai keliamų kriterijų pagrindu, Juozas Kojelis yra visuomenės veikėjas „par excellence“.

Atskleiskime ir drauge perverskime gerbiamo sukaktuvininko visuomeninės veiklos knygą. Juozas Kojelis — rezistentas, filologas, lituanistikos propaguotojas, kultūros puoselėtojas, žurnalistas.

Jau vaikystėje rezistencinė veikla formavo šią asmenybę. Nuo pirmųjų gimnazijos metų jis buvo slaptas ateitininkas, o vokiečių okupacijos metais slapto ateitininkų kuopos globėjas Kretingos gimnazijoje; universitete — ateitininkų Humanitarinės korporacijos pirmininkas, dar 1941 metų sausio mėnesį suskuri-

* Rytų, sekmadienį, lapkričio 17 dieną, Los Angeles lietuvių komitetas Juozui Kojeliui pagerbi rengia jo aštuoniasdešimt metų sukakties paminėjimą. Čia spausdinamas Lietuvos Respublikos ambasadoriaus ir ypatingo įgaliojimo Pietų ir Vidurio Amerikos valstybėms dr. Vytauto A. Dambrovos tai progai paruoštos kalbos tekstas.

Niūresnė nei laikraščių ir knygų skaitytojų sumažėjimas. Graudu matant salėje nuobodžiaujančias sinjoras, kai šalia tūno stuomeningi matadorai. Tūno. Nešoka. Politikuoja. O muzikantas raito jausmingą valsa. Ir aš, gal gale, išvedu fainą it lėndrę Audronę. Mes sukamės kaip pašėlę. Tik mes vieni. Net nepatogu. Sukamės be perstojo. Muzikai pasi- baigus, svaigsta galvos, tuo primindamos: reikia šokti dažniau. Visiems. Visur.

Pranas Visvydas

bes Vilniaus universitete ateitininkus įregistruoti patia pirmąja studentų organizacija.

Pirmuoju sovietmečiu Juozą Kojelį jau matome kaip pogrindininką. Buvo vienas iš labai daugelio, kuris, persirengęs darbininku, 1941 metų masinių tremimų metu visą dieną praleido Naujojoje Vilnioje tarp tremtinių ešalonų, ieškodamas giminių, pažįstamų, perduodamas jiems vaistus, priimdamas tremiamųjų laiškus, išklaudydamas jų prašymus — lyg jiems teiktų paskutinį patepimą — pagelbėdamas visiems, kiek tomis balsiomis sąlygomis buvo įmanoma.

Aną šiurpiąją birželio šešiolik-tąją ir aš buvau Naujojoje Vilnioje, ieškodamas savo iš Utenos tremiamos šeimos. Ko gero, mes praejome pro vienas kitą, žodžio netaikdami. Tasyk suradau nuo šeimos atskirtą tėvelį, galiausiai tris broliukus ir sesytę, o mamytę per galvijams skirtą vagono plyšį man sprauste išpraudė atsivežtą mano žieminių apsiaustą. Ji jautė mane matysianti. Kas per išleistuvės ten buvo!..

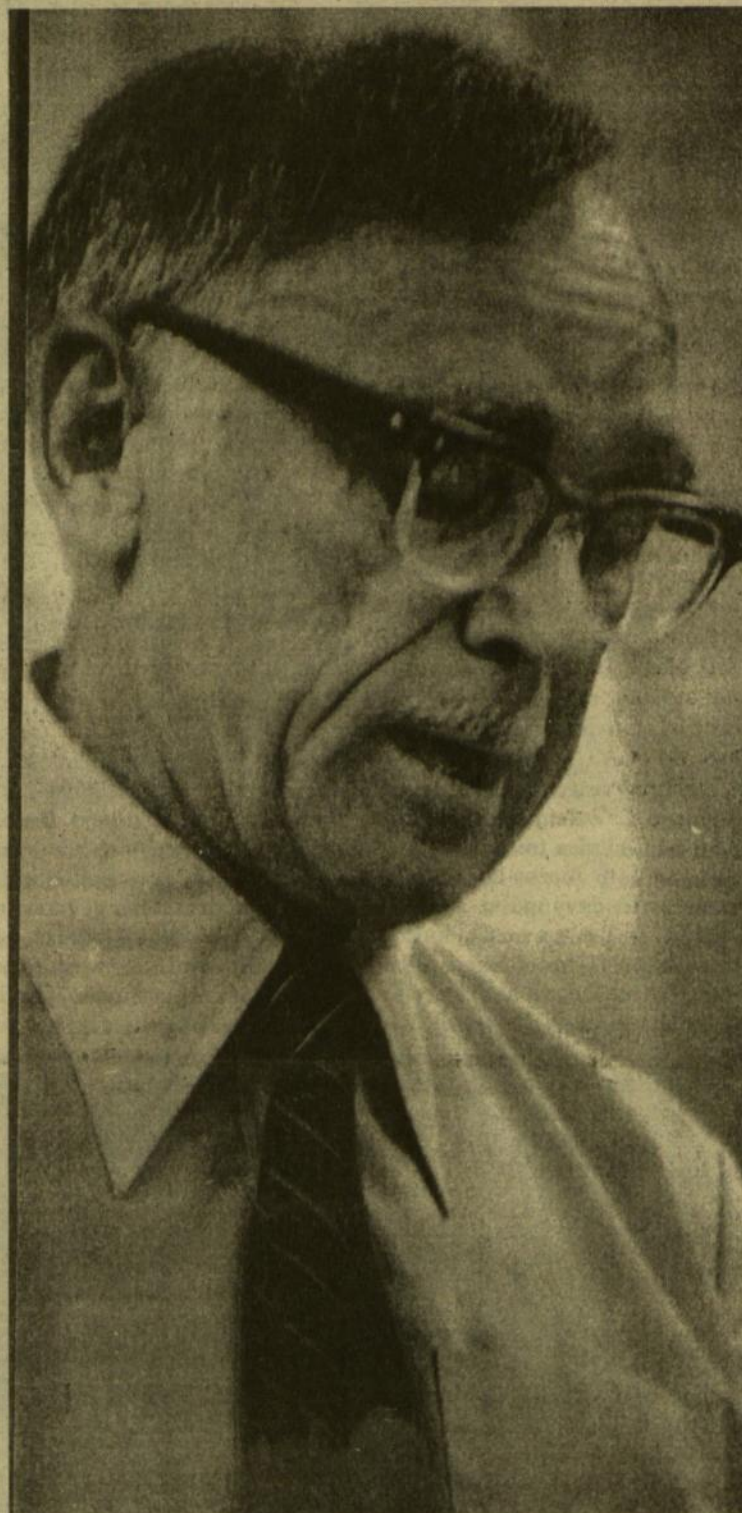
Per nacių okupaciją Juozas Kojelis mokytojauja ir pavaduoja direktorių Kretingos gimnazijoje. 1942 metais jis, savanoris, Lietuvos laisvės armijoje reguliariai slapta vežioja pogrindžio literatūrą. Jis negalvoja apie riziką, baimę ar drąsą. Juozas savyje jaučia pareigą, ir tą pareigą atlieka. Kitais metais už antinacinės rezistencijos organizavimą Gestapo suimamas, kalinamas Klaipėdos, Kauno ir Ragainės kalėjimuose. Laimei, jam pavyksta išsigelbėti.

Atsidūręs tremtyje, Vokietijoje, bičiulis Juozas mokytojauja ir vadovauja lietuvių gimnazijai Muenchen'e. Atvykęs į Jungtines Amerikos Valstybes, mokytojauja lituanistinėse mokyklose Čikagoje ir Los Angeles, o Monterey mieste, Kalifornijoje, dirba drauge su generolu Stasiu Raštikiu (jo tėvus iš mūsų namų Utenoje išvežė į Sibirą) kariuomenės kalbų mokykloje kaip lietuvių kalbos instruktorius.

1966 metais Juozo Kojelio iniciatyva Los Angeles lietuvių skaitytųjų sumažėjimas. Graudu matant salėje nuobodžiaujančias sinjoras, kai šalia tūno stuomeningi matadorai. Tūno. Nešoka. Politikuoja. O muzikantas raito jausmingą valsa. Ir aš, gal gale, išvedu fainą it lėndrę Audronę. Mes sukamės kaip pašėlę. Tik mes vieni. Net nepatogu. Sukamės be perstojo. Muzikai pasi- baigus, svaigsta galvos, tuo primindamos: reikia šokti dažniau. Visiems. Visur.

Šalia šio svarbaus įnašo lituanistinio švietimo ir kultūros srityse, Juozo Kojelio egzistencijos esmė yra rezistencija prieš Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją, ir jis darbas rodo ryžtingo kovotojo veidą. Pirmiausia jis aktyviai veikia „Lietuvių fronte“. Per trisdešimt metų kasmet organizuoja ar padeda organizuoti Los Angeles Fronto bičiulių studijų dienas, į kurias kviečiami patyrę prelegentai ir kuriose išsamiai nagrinėjami opiausios tautos laisvinimo klausimai.

Septynerius metus jisai redaguoja rezistencijos žurnalą *Į laisvę*. Vienas pačių žymiausių rezistencijos vadų, Juozas Brazai-

Sveikiname Juozą Kojelį, šių metų gruodžio 2 dieną švėsiantį savo aštuoniasdešimtąjį gimtadienį!

Vytauto Maželio nuotrauka

tis, kuris savo genialų profesinį talentą paaukojo darbei rezistencijoje, pripažino, jog *Į laisvę* buvo geriausiai redaguojamas Juozo Kojelio. Vokietijoje jis dirbo kaip Antinacinės rezistencijos lietuvių politinių kalinių sąjungos centro sekretorius.

Visą septintą dešimtmetį, pradedant 1961 metais, Juozas Kojelis talkina Leonardui Valiukui Rezoliucijoms remti komitete, vedant akciją JAV Kongrese, kad Amerikos vyriausybė Baltijos kraštų okupacijos klausimą keltų Jungtinėse Tautose. Garsiąją rezoliuciją HCR 416 Atstovų rūmai priėmė 1964 metais.

1981 metais Juozo Kojelio iniciatyva įsteigiama Baltų laisvės lyga. Tais patiais metais Jungtinių Valstybių Kongresas — abejirūmai — vienbalsiai priima rezoliuciją, įpareigojančią valstybės prezidentą birželio mėnesio 14 dieną skelbti Baltų laisvės dieną. Atsimename, kai 1983 metais prezidentas Ronald Reagan, talkininkaujamas Baltuosiuose rūmuose dirbusio gabaus Juozo Kojelio sūnaus Lino, Baltų laisvės dieną sukvietė du šimtu Amerikos baltų atstovų ir iškilmingai pasirašė Baltų laisvės dienos proklamaciją. Taip pat Valstybės departamentas per Jungtinių Tautų generalinį sekretorių išsiuntinėjo visoms Jungtinių Tautų organizacijai priklausantių valstybių vyriau-

sybės prezidento Reagan raštą, nurodantį priežastis, kodėl Amerika nepripažįsta Baltijos valstybių okupacijos. Lietuvos bylaėjo pirmyn.

Lietuvos byla stumti pirmyn Juozui Kojeliui rūpi ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrus. 1994 metų birželio 20 dieną Vilniuje jisai sukviečia pokalbiui būrį žymių Lietuvos politikų ir kelis bendraminčius iš Amerikos, kurie tada lankė Lietuvą, ir pasiūlė Karaliaučiaus klausimą pajudinti JAV Kongrese. Lietuvos politikai tai idėjai pritarė, o jų tarpe dalyvavo Vytautas Landsbergis, Seimo nariai Povilas Katilius, Vilius Aleknaite, Saulius Saltenis ir Ignas Uzdavinys, ambasadorius Česlovas Stankevičius, advokatas Jonas Kairevičius ir dr. Juozas Tu-melis. Išėjimas lietuviams atstovavo pasitarimų iniciatorius Juozas Kojelis, poetas Bernardas Brazdžionis, dr. Zigmantas Brinkis ir Algis Raulinaitis. Taip gimė rezoliucija HCR 51, kurią, kad ir susilpnintą, šiais metais priėmė JAV Kongresas.

Negaliu nepaminti, kad 1986 metais Juozas Kojelis slapta pervežė stambia finansinę paramą Lietuvos rezistencijai bei šiek tiek popieriaus pogrindžio spaudai. Vėl pavyko jam sunki ir labai rizikinga misija. Vietoje įvertinimo žodžių, laikraštis *Aki- račiai* jį apšaukė komunistų

agentu.

Be viso to, Vokietijoje Juozas Kojelis įėjo į *Aidų* žurnalo steigėjų ir leidėjų kolektyvą, o Amerikoje dešimtį metų talkino poetui Bernardui Brazdžionui redaguoti *Lietuvių dienas*. Kartu su Juozu Vitėnu suredagavo Amerikos lietuvių vardyną, yra bendradarbiavęs *Zemaičių žemėje*, *Aiduose*, *Drauge*, *Darbininke* ir kituose dabar jau Lietuvoje leidžiamuose laikraščiuose. Iš viso spaudoje paskelbė daugiau negu tūkstantį straipsnių. Visuose Juozo Kojelio darbuose atsispindi meilė Lietuvai, pavergtos tėvynės interesai, rezistencinės dvasios išlaikymas ir jos stiprinimas.

Kelis kartus jis buvo malonus atvykti į Venezuelą dalyvauti Pietų Amerikos lietuvių kongrese, jubiliejiname švento Kazimiero minėjime, Vasario šešioliktosios iškilmėse ir kitomis progomis. Juozas Kojelis buvo ir yra Venezuelos lietuvių didžiai gerbiamas ir mėgstamas paskaitininkas, atlikęs ir šiam žemyne Lietuvai skirtą rezistencinę misiją.

Galiausiai — šiandien iškilmingai bus pristatomas jo raštų rinkinys *Is nakties ir rytą*.

Toks, trumpai peržvelgus, yra Juozo Kojelio veiklos kalnas, kurio viršūnė nutviskia tamsumus prašalinanti Lietuvos saulė. Ši konspektyvi santrauka akivaizdžiai rodo, kad Juozo Kojelio veikla susideda iš liudijimų Dievo, Tėvynės, ir rezistenciją ir kultūrą, konkrečiai — į savo kalbos ir kultūrinių vertybių išlaikymą išeivijoje.

Juozas Kojelis savo gyvenimu įrodė, kad jis myli Dievą ir Jo bi-jų, bet niekad nesilankstė Dievo ir tautos priešams, ar jie būtų komunistai, naciai, ar kiti. Juozas skyrė savo gyvenimą Lietuvai, partizanadaus rezistencijos avangardė, nepabūgdamas nei kovos, nei kančios. Ir Juozas visuomet rado laiko išeivijos lietuvių švietimui ir tautos kultūrai. Lietuvai jam liko ištikima. O lietuviškoji išeivija?

Žinau, kad ne visada jo žodžiai buvo aplovismais palydimi. Ne kartą buvo stengiamasi Kojeliui užžiauti lūpas, o jis sakė: „Kur mano lūpos — ten ir širdis“. VLIKo seimuose, Čikagoje ir čia, Los Angeles, jam kartais nebūdavo leidžiama nė klausimo paklausti — jis būdavo baubimu tildomas. Nesvarbu, Juozas tuos pat'us klausimus keldavo spaudoje, kur nešvankių riksmas ausų nebekurtindavo.

Kodėl Juozas Kojelis buvo bandomas nutildyti? Ogi dėl pagrindinio jo asmenybės bruožo, kuris jubilatų išskyrė iš kitų tarpo ir jį išaukštino. Tai visoje jo esybėje jaugusi aistra visame kame ieškoti tiesos ir jai tarnauti. Juk Humanitas korporacijos šūkis buvo „Duc in altum!“

Juozas nuolat citavo romėnų posakį: „Esu tavo draugas; bet dar didesnis draugas — tiesos“. Juozas man kalbėjo: „Paneigęs teisingumą, negali mylėti nei Dievo, nei tėvynės, nei artimo“. Jis labai jautriai išgyveno kiekvieną prasilenkimą su tiesa ir aštriai reagavo į faktinės tiesos pažeidimus, sąmoningą faktų klaidinimą ir melą, kuriuo savo imperijas kūrė ir kurį išlaikė ko-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Reikia šokti dažniau • Juozui Kojeliui — aštuoniasdešimt • Nauja knyga apie lietuvių tautinę kultūrą • Balio Augino humoreska • Mūsų dienų poezija • Juliaus Kelero eilėraščiai • Baltijos šalių tapybos trienalė • Virginijaus Rusecko ir Broniaus Rutkausko paroda Čikagoje • Naujos knygos

Juozas Kojelis — visuomenininkas

(Atkelta iš 1 psl.)

munizmas ir nacizmas; melo nuodai palietė ir lietuvių išeiviją.

Kojelis nebuvo toks naivus, kad nežinotų, jog, stodamas už tiesą, jis neišvengs šmeižto ir purvo iš tų, kurie oportunistu ir melu grįsdami savo veiklą, bando kitus įtikinti tarnauti tiesai ar idėjai. Istorija pilna pavyzdžių, kad tiesą nesunku užgniaužti, ir kad daugelis norėte nori, kad gudrus melas liktų nemirtingas.

Juozas Kojelis sekė savo bendravardžio — Juozo Brazaičio pavyzdžiu, kurio principingumu, idealizmu, kovos dvasia ir tiesos meile visuomet žavėjosi. Įsiminė Brazaičio žodžius, kad „norint pažangos, reikia priimti papiktinimo naštą“. Sukaktuvininkas siekė pažangos, jis norėjo visus matyti kelyje į Lietuvą, bet einančius ne asmeninių ambicijų, melo ar šmeižto šunkeliais, o tiesos keliu, vedančiu mus į Tėvynės laisvę.

Juozo Kojelio tiesa buvo kieta. Ji nesupliuško, kaip burbulas, vos ją palietus. Galėjai Juozo faktais pagrįstą tiesą spardyti kaip futbolą visą dieną, ir vakare jo tiesos kamuolys buvo apvalus ir pilnas. Tiesa jam buvo svarbiausias argumentas. Tikėjo su Nietsche, kad neišsakyta, nutylėta, nusišlepta, nutildyta tiesa tampa nuodais. Taigi, mūsų solenizantas išsakė tiesą, kaip ją diktavo Dievui, Tėvynei ir artimui tarnaujanti šio žemaičio širdis.

Ne kartą jo širdis pyko ne tiek dėl veikėjų asmeniško ambicijų, kombinacijų ar garbės troškimo, kiek dėl faktų žalojimo, tiesos principų paaukojimo oportunizmui ar tiesiog dėl melo, kartais įžūlaus. Žodžiu, Juozas Kojelis

Juozas Kojelis Lietuvoje: Vilniaus aerodrome, laukdami poeto Bernardo ir Aldonos Brazdžionių, kalbasi Kazimiera Bradžiūnienė, Juozas Kojelis ir Lietuvos Seimo narė Vilija Aleknaitytė.

Algirdo Kairio nuotrauka

vedė kietą kovą prieš melo dvasią, o būdavo, kad pas mus melas šakojo, melas lapojo, melas vartus kilnojo.

Lietuva Juozui Kojeliui buvo „Tėvo namai“, Lietuva buvo šventovė, Lietuva jam buvo nesušteptas žodis, todėl ir mūsų tarnyba Lietuvai turėjo būti švari ir šventa.

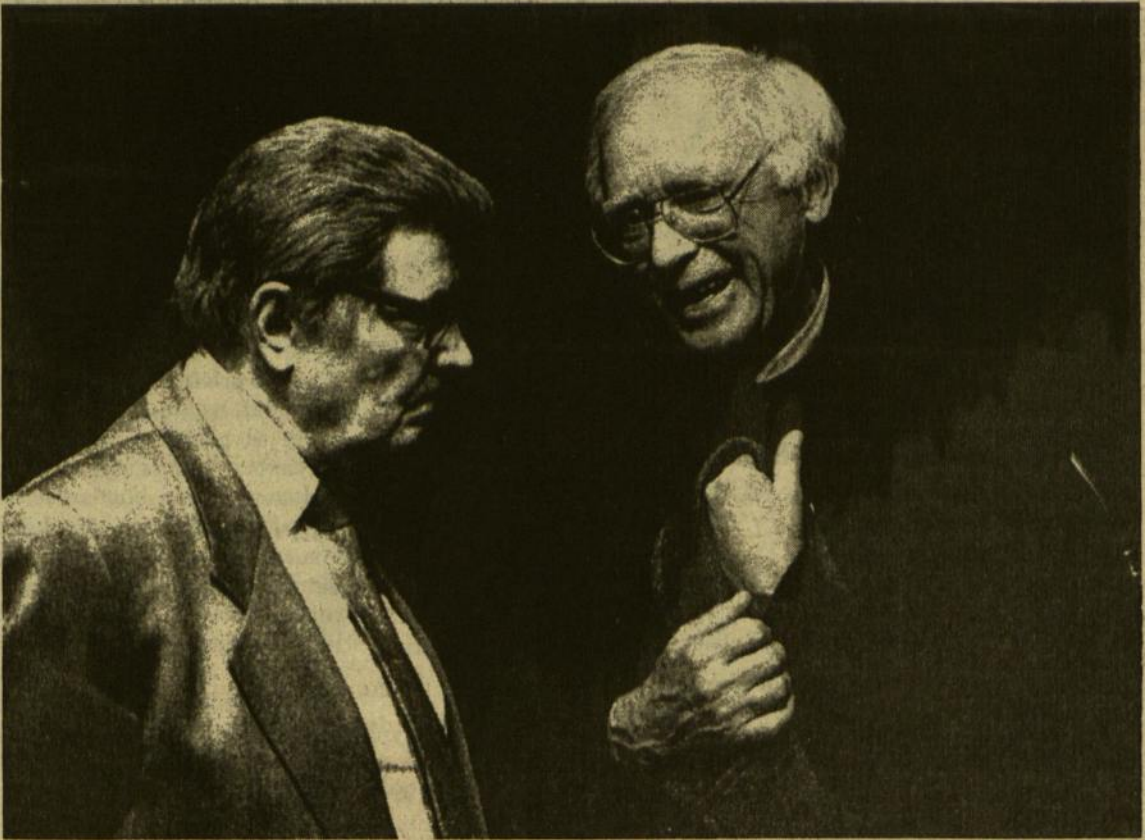
Brangios sesės ir mieli broliai! Kyla vėl tas nelemtas klausimas: o kaip mes į visa tai reagavome? Ar mes, kaip Juozas Kojelis, stojome prieš devynialvį egoizmo slibną? Ar tęsėme misiją, kaip ją buvo nubrėžę herojiškieji mūsų vadai? Gal ne vienas išeivijos visuomenininkas džiaugėsi, kad

Brazaičio, Maceinos, Ivinskio ir kitų nebėra, kad Kojelis sensta. Kartais peršasi neraminanti mintis, kad mes buvome pavargę klausyti Maceinos išpėjimų ir paraginimų kovoti ne vien prieš komunizmą, bet ir prieš kaskart labiau įsigalinčią ir mus pajungiančią melo dvasią. Ar nesi-džiaugė Brazaičio priešai, kad, amžui kaupiantis ir ligoms kaninant, Brazaitis dūlėjo *Darbininko* užkampyje ir nurodė mūsų pareigas tikėtis iš to paties laikraščio puslapių. Mes gi buvome dar jauni, geriau už jį įsitaisę, gal net populiariausi, tikriausiai turtingesni, o kai turtingas — tai ir išmintingas. Brazaitis iki pasku-

tinės valandos dirbo Lietuvai ir jai gyvenimą paaukojo, bet ar mes gyvenome Brazaičio rūpesčiu? Tikriausiai, ne vienas mūsų, pailsęs nuo jo mums kartotų ir j mūsų sąžinę nukreiptų žodžių, kartais kritiškų, bet visados teisingų, bandėme vieni kitus įtikinėti, remdamiesi romėnų išmintimi: „Tempora mutantur et nos mutamur in illis“ (Keičiasi laikai ir mes juose keičiamės). Nereikia jaudintis. Tai kas, kad VLIKą kagebistai infiltravo, ar kad atsirado „laisvintojų“, kurie nebesibaidė lietuvių krauju sumirkytos Sovietų vėliavos.

Juozui Kojeliui tokie pasiteisinimai, negaliojo. Jam ir, palyginti, nedaugeliui kitų, Brazaitis liko rezistencinio darbo kelrodžiui — „marių žvaigždė“ klajojančiam išeivijos laivui.

Broliai ir sesės! Kaip aš norėčiau, kad šiandien vietoj manęs šioje tribūnoje prabiltų Juozas Brazaitis. Jis surastų tinkamesnius žodžius Juozo Kojelio asmenybei iškelti ir jo ištikimybę Lietuvai įvertinti. Brazaitis kaip ir mums pasakytų. Gal aš pats ir kiti raustume iš gėdos dėl pilnai neatliktos pareigos, dėl savo silpnybių ir neryžtingumo, kurie gimdo abejingumą ir nuovargį, kurie mus stabdo, o ne skatina. Išeivijoje pragyventų metų skaičiui daugėjant, mes visuomeniniame darbe taip ne žmoniškai supatogėjome. Todėl galbūt pamaži ir tolime nuo Juozo Kojelio lūpomis kartojamos tiesos, galbūt net privengėme jo, nenorėdami užpykdyti draugų, pažįstamų, kad ir kita kryptimi veikiančių — gal net lietuviškam reikalui kenkiančių. Juk jie irgi lietuviai... O kalbėdami vis daugiau kartojome Poncijaus Piloto klausimą: „Kas yra tiesa?“

Juozas Kojelis Čikagoje: per 1993 metų „Atėties“ savaitgalį, kurio programoje jis skaitė paskaitą, pertraukus metu kalbasi su dr. Petra Kleitellum (kairėje). Jono Kuprio nuotrauka

Balys Auginas

Mecenato ieškojimas

Kai stalčiuje mano rankraščiai buvo gerokai pageltę nuo laiko, pastebėjau, kad visas mano genialias mintis pasisavino praeikta kandžių giminė. Visi rankraščiai buvo ne tik jų aštrių dantų cenzūros sukandžioti, bet ir gerokai sudūlėję. Juk visą išeivijos laiką rašiau. Kūriau, ir negalėdamas rasti leidėjo, su gražiausiom viltim dėdavau prirašytus lapus į stalčių. O dabar — štai, vartydamas kandžių paliktas liekanas, nė pats nežinau, kas ten buvo, nes likučiai atrodė lyg kupiūros — kaip teatre kad režisierius išbraukinėja teksto nereikalingas vietas, nes žodžiai ir sakiniai visiškai suvalgyti. Štai tau ir visa dvasinė kūryba supelėjusi, iškupiūruota, nuplagijuota ir kandžių sunaikinta! Visos laisvalaikio valandos įkvėpimai, nemigo naktys dingio negrįžtamai!

Kai šitai su grauduliu išdėsciau savo gyvenimo draugei, ji tuojau pat šokosi:

— Na, matai — sakiau, kad neturi galvos, tai ir neturi! Reikėjo bent inšiuirinti (kaip dabar sakoma lietuviškai), dabar būtum gavęs vis šiojį tokį honorarą. O dabar už tas darbo valandas ir antvalandžius špygą turi! Ir kiek sykių sakydavau, nerašinėk nieku — geriau einam krautuven — ten kailinių išpardavimas, lietuviškų modeliutojų kultūrinis pasirodymas (minisijoneliuose). O tu — vis neturėjai tam laiko. O dabar: visą tą edalą kandims gaminai, tpfu!..

Ir numojusi ranka, oriai nusvyravo į savo karalystę — į modernišką mūsų virtuvę. O aš, likęs vienas, kone ašarodamas, renku likusių įkvėpimų nuobiras ir keikiu savo likimą, kuris pavogė taip klastingai mano gyvenimo gražiausias valandas.

Nežinau, ar nerašantis galėtų suprasti mano nuostolį, mano praradimą... Norėdamas pasidalinti savo nelaime, skambinu Kermo-

šiui:

— Žinai, bičiuli, kas atsitiko?

Ir visą savo sielvartą prakišu pro telefono vielą.

Jis žmogus protingas, ne tik kūrybine meile, bet ir kūrybine kančia suprantą.

— Reikėjo, — sako, — paieškoti leidėjo.

— Tai kad visi delė, o kiti nė neat-sakydavo. O pats žinai, kaip yra...

— Taip — sako jis, — bet tavoji, kiek žinau, su brangiais kailiais vaikšto, deimantų pilni pirštai. Ar negalėjai numauti kokį nuo piršto ir paaukoti knygai?

— Na ir pabėri išmintį: na, kaip gali numauti, juk pats žinai, kas vieną kartą duota — neatimsi. Nesu gi aš indėnas! — liūdnai atsidusdamas aiškinu.

— Reikėjo susirasti mecenatą — kaip dabar priimta, — bičiulis pro ragelį šiltesnį orą pučia.

— Išmintingai tiauški, brolau, bet kur tu šiandien tokį atrasi? Toki, kuris prikištų rankas prie knygų? Juk i tos lietuviškos knygos bijo, jos baidosi, kaip... Kai kurie iš viso knygų neskaito, j rankas neima. Bijo susitępti. O čia dar aukos jai pinigai! Kad išleistų pa-

gimdytą knygą!

— Tai reikėjo paieškoti atidžiau: visokių yra. Ant padoraus tautiečio nepataikei! Atsi-rastų, — lengvai sprendžia neišsprendžiamą problemą bičiulis.

— Sakyk, ar bandei pakalbinti kokį suvalkietį pažįstamą?

— Kodėl suvalkietį? — klausiu nustebęs.

— Matai, suvalkietiai tai ne mes dūkėliai! Jie turtingi ir ambicingi velniškai.

— Palauk, — susimąsciau, — vienam minėjau...

— Na ir ką? — anoj pusėj pajutau greitesnį alsavimą telefono vamzdyje.

— Nieko. Nuėjo ir nuėjo sau... — paste-bėjau lyg mokiny, paliktas po pamokų.

— Kodėl?

— Matyt, neturėjo atliekamo pinigų!

— Tai nebuvo suvalkietis! — ryžtingai nusprendė bičiulis. — Ar tu esi tikras, kad jis buvo suvalkietis?

— Tiria mane Kermošius.

— O iš kur tu žinai, kad nebuvo suvalkie-tis? — įsižeidžiu.

— Matau, kad tu prastas psichologas, — bara mane bičiulis. — Matai, jei jis būtų suvalkietis, pats neturėtų pinigų, tai iš kokio

Praplėstas požiūris į lietuvių tautinę kultūrą

JURGIS GIMBUTAS

Lietuvos jaunimui išleistas geras vadovėlis: Irena Čepienė, *Lietuvių etninės kultūros istorija*, Kaunas: „Šviesa“, 1995. Tai jau antrasis papildytas leidimas, rekomenduojamas Švietimo ir mokslo ministerijos; 206 puslapiai, iliustruota piešiniais, tiražas — 2,000. Knygoje apžvelgta lietuvių etninės (tautinės) kultūros istorija nuo archeologinių iki mūsų laikų, nagrinėjama materialinės kultūros sąsaja su mitologija, su liaudies (kaimiečių) kūryba, jų papročiais, šventėmis. Pridėta 36 puslapiai rašytinių šaltinių ištraukų: nuo 1-ojo, 9-ojo, 11-ojo amžių po vieną, daugiau vėlesnių. Veikalas turi turiningą archeologinę dalį, 61 puslapis, kurioje remtasi Marijos Gimbutienės, Rimutės Rimantienės ir Norberto Vėliaus raštais. Etnografinė dalis parašyta pagal Jono Balio, Pranės Dundulienės, Vacio Miliaus, Angelės Vyšniauskaitės veikalus. Naudotasi ir Mažosios Lietuvos vokiškais autoriais.

Praplėstas požiūris į lietuvių tautinę kultūrą išreikštas, įjungiant ir bajorų kultūros įnašą. Iki šiol buvo daugiausia tyrinėjama ir aprašoma kaimiškoji kultūra. Savo knygoje autorė Irena Čepienė sutinka su jau seniau istoriko Zenono Ivinskio paskelbtu teigimu, kad Lietuvos bajorų kultūra, suklestėjusi 17-ame amžiuje, buvo mūsų lietuvių bajorų sukurta, ir negalima jos paneigti (Zenonas Ivinskis, *Aidai* 1949, Nr. 23). Tai kas, kad toji aukštesnio lygio kultūra buvo didelėje kaimyninių kraštų įtakoje ir svetima kaimui. Kai daugelis Lietuvos bajorų, nors ir vadindami save lietuviais, pasisavino lenkų kalbą (daugiausia per Katalikų Bažnyčią), tai žemaičių bajorai nesidavė lenkiami. Net 19-ojo amžiaus pra-

IRENA ČEPIENĖ

Lietuvių etninės kultūros istorija

džioje daugelis Žemaitijos dvarininkų nemokėjo lenkiškai, o savo gyvensena, trobesiais, papročiais liko artimi kaimui.

Autorė Čepienė skiria ypatingą reikšmę baroko stiliui, kurį pasisavinę Lietuvos bajorai savaip pritaikė dvaruose ir gausiai rėmė barokinių bažnyčių statybą. Cituoju iš p. 86: „Tačiau barokas Lietuvoje — tai kovų dėl lietuviškos kultūros amžius. Šiuo laikotarpiu lietuviybė buvo ne tik išlaikyta, bet ir pakylėta į europinės kultūros lygmenį. [...] Barokas pasiekė ir paprastų žmonių samonę [...] darė įtaką todailei. Prisiminkime žymaus liaudies menininko Vinco Svirskio (1835-1916) sukurtais kryžiais su figūrėmis kompozicijomis. Šiems kūriniams būdingi baroko motyvai. Šventišku puošnumu norėta praturtinti kaimo kasdienybę“.

Susidomėjimas bajorų kultūra ir dvarais atgijo, atsikračius sovietinės okupacijos. 1996 metų gegužės mėnesį Vilniuje surengtoji mokslinė konferencija „Lietuvos dvarų kultūra“ sutraukė 18 prelegentų, penki jų lenkų mokslininkai. Rengiama tos konferencijos darbų knyga. Dalyviai aplankė 12 dvarų sodybų, su nakvyne Radviliškyje. Periodikoje paskelbta straipsnių apie dvarų likimą, jų nykstančius parkus. Rašė istorikas Egidijus Alek-

sandravičius, V. ir S. Deveikiai, J. Kiaupienė, K. Labanauskas ir dar keli. Knygoje *Lietuvos istorija iki 1795 metų* (Vilnius, 1995) Jūratė Kiaupienė rašė apie 16-ojo amžiaus permainas Lietuvos visuomenėje: „Šių permainų iniciatorių tapo veržlus, kuriamojo intelektualinio potencialo neišikvojęs bajorų elitas“.

Savo apžvalgos pabaigai pridėdu skaitytojo pasigardžiamumui ištrauką iš Irenos Čepienės teksto: „Valstiečiai vyrai nešiojo linines kelnis ir marškinius, sujuos-tus juostele ar diržu. Šaltėsiu metų laikui dėdavo vilnonius drabužius — milinę sermėgą, kelnės, trinityčius, kailinius, veltinę kepturę. Moterys vilkėdavo lininius vienspalvius marškinius, segėdavo spalvotais sijonais, ryšėdavo prijuostėmis. Išėgai turėdavo vilnonių raštuo-tų sijonų, prijuosčių, liemenių, vilnonių skarų — sagių — kuriomis siausdavosi pečius, susegdamos ant dešinio šono segėle. Iš-tekėjusios moterys galvą gaub-davo baltos drobės nuometu, merginos vaikščiodavo vienplaukės. Avėdavo liepų karnų vyžomis ir odinėmis naginėmis“. Parinkta ir panaudota bene devyni veiksmazodžiai apsirėngimui taikliau nusakyti. Panašiai žodingas yra visas knygos tekstas. Tokia knyga labai praverstų ir išeivijai, tik kad jos tiražas per mažas.

draugo pasiskolintų ir žūt būt vis tiek tau duotų mecenatinius pinigus! Jie geros širdies, tokie jau ambicingi pasirodė tie suvalkietiai, tai ne mes aukštaitai!...

— Ei, — staiga prisiminiau, — juk taviškė yra suvalkietė. Gal jau ji sutiks su tavo palaiminimu pasidaryti mecenatę? Gal pats, kaip bičiulis, mano naudai ir labai kokį žodelį išspausi?

— Matai, duok žmogui patarimą, tai jis tave nori išnaudoti! Ale ir geras tu bičiulis! Iš Lietuvos, rodos, pažįstami. Iš vieno krašto, o pats nori man įsiūlyti kiauulystę... O, rodos, sakei, kad kandys tavo rankraščius surijo?

— Prisiminiau, kad turiu rankraščių kitam stalčiuje. Patį naujausią! Prieš porą metų rašytą! — degu džiaugsmu.

O j tai telefono ragelyje pasigirsta:

— Esi kiauulės tešmuo... — atvirai apnuo-gina mane bičiulis.

Netekau rankraščių. Netekau ir bičiulio. O suvalkietiai po kojom nesimaišo! Bet vis dar viltim gyvenu. O gal koks pažįstamas suvalkietis ir pats pasisiūlys tapti mano kūrybinio mecenatu? Ką gali žinoti? Nors mano bičiulis visad tikindavo, kad viltis — durnių motina!

Naujieji eilėraščiai

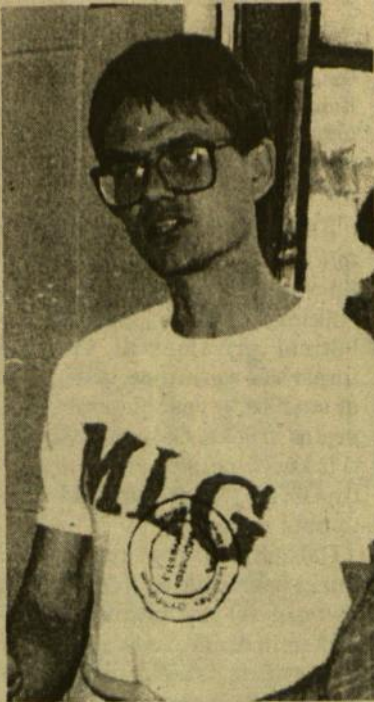
VAINIS ALEKSA

Yra mitas tarp rašančiųjų draugų, kuris gerai pavaizduoja nemažai šių dienų Vakarų kultūros rašytojų principus. Sakoma, kad buvo nacių koncentracijos stovyklose vadovų, kurie laisvalaikį skaitydavo Rilke's poeziją. Šitas, neva istoriškas faktas išskyla mūsų pokalbiuose, kai kas nors teigia, jog poezija kaip nors automatiškai padaro žmogų kilnesnį. Pagal šį mitą, privalome suprasti, kad poezija lengviau patenkina davo skaitytojo troškimą grožio negu žmoniškumo. Taigi vien tik estetinis pasiekimas ne visad šiandien rašytoją domina. Apškritai, įvykiai Antrojo pasaulinio karo metu paliko nepaprastai gilius randus Europos kultūroje. Svarbiausi kritikai dar ir šiandien toliau vis bando suprasti, kaip galėjo įvykti, kad civilizacijoj, kurios kultūra rėmėsi racionalumu ir religingumu, iškilio masės žmonių, kurie bejėgiškai pritarė neapsakomiems žiaurumams.

Tuoju po karo atsirado rašytojų, kurie galvojo, kad toliau rašyti iš viso nemoralu. Jie manė, kad rašytojas turėtų mesti plunksną ir tiesiogiai užsiimti politiniais ir auklėjimo darbais, kurie užtikrintų, kad tokios idėjos kaip „the final solution“ (galutinis sprendimas) žydų tautos atžvilgiu niekada daugiau nebeprasikartotų. Ne visi poetai, žinoma, nustojė rašyti, bet vis vien dauguma taip pat jautė pareigą svarstyti ir kelti abejonių dėl savo meno. Buvo aišku visiems, kad kaip bebūtų, poezija turėjo sau sukurti naują vėgdą. Aštuonioliktojo ir devynioliktojo amžiaus poezijos supratimas – kad poezija turėtų švelniai atkurti skaitytoja maloniją ir harmonizuoti kalbą – atrodė poetams banali. Jie nenorėjo poezijos, kurią politikai galėtų cituoti, veddami tautos karo keliu. Jie nenorėjo liūliuojančių ritmų, lyg leidžiančių jausti, kad pasaulyje viskas gerai. Jie norėjo energingos ir rezonuojančios kalbos, kuri pažadintų žmogaus sąžinę, vaizduotė, ir užuojautą, paruošdama žmogų naujos kultūros atstatymo darbui.

Šiomis naujomis tradicijomis remiasi ir mūsų poetas Julius Keleras. Jo eilėraščiuose už paprastų daiktų ir kasdieninių žmonių pasisakymų slypi karo pasekmių patirtis. Tačiau klausimai, kuriuos Julius kelia savo eilėraščiuose, kartu keičia paveldėtas pokario poezijos tradicijas. Pirmieji pokario poetai kritiškai žiūrėjo į prieškarinius poetus ir kultūrą. Bet Julius taip pat meta kritišką žvilgsnį į pokario poeziją. Jis lyg ir klausia tų poetų, kokie yra jūsų poezijos vaisiai? Kaip ji pakeitė pasaulį? Į ką ji kreipiasi su savo tiršta, eksperimentine, painia kalba? Savo eilėraštyje „Ars Poetica“, Julius nagrinėja klausimą, ką reiškia būti poetu šiandieniniame pasaulyje? Viena vertus, šiame eilėraštyje pasidaro aišku, kad Julius daug pasisemia iš senosios poezijos tradicijų. Julius, kaip ir Senojo Testamento pranašai, antikinio epo poetai ir romantikai ieško, kad jo žodžiai būtų įkvėpti šventumo. Drauge Julius ieško savo vietos Lietuvos poezijos raidoje. Kaip daugelis Lietuvos poetų, Julius išreiškia meilę savo žemei ir savo supratimą, kokiais ypatingais būdais Dievas tą žemę laimina. Skaitykime eilėraštį „Ars Poetica“ (jis, kaip ir kiti du šiame žodyje nagrinėjami – „Užgavėnės“ ir „Geliantys daiktai“

* Dr. Vainio Aleksos žodis per Ateitininkų studijų dienų šių metų rugpjūčio 30 - rugėjo 2 dienomis „Dainavoje“, Manchester, Michigan, vykusį literatūros vakarą, kurio programą jis paruošė ir jai vadovavo.

Vainis Aleksa viename Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos lituanistikos seminare, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois.

Jono Kuprio nuotrauka

spausdinami greta šiame puslapyje – Red.).

Bet jei šis eilėraštis jungiasi su senom tradicijom, jis taip pat, net pirmaisiais dviem žodžiais, „poezija – auka“, nori patyrinėti naujų tradicijų problematiką. Kodėl poezija – auka? Sekspyrui – literatūra atspindėjo pasaulio sudėtingumą, romantikui Percy Bysshe Shelley poezija buvo kaip žmonių įstatymai, o Julijui Kelerui – poezija skirta akliems, alkaniems. Reiškia, poezija sąmoningai nelenktyniauja jėgos politikoje – ji nenori prilygti sensacingam populiaros kultūros pasauliui. Nenori savo vertę matuoti pinigais ar skaitytojų skaičiais – taip, kaip netyčiomis Rilke's poezija pakliuvo į žudikų rankas. Julius Keleras trokšta atsirasti tylių žmonių rate. Nors neaišku, kas šitos šviesios, šventos, alkanos figūros yra, gana aišku, kad jie yra tie, apie kuriuos Jėzus kalbėjo, kai Jis sakė: pirmieji bus paskutiniai ir paskutiniai bus pirmieji.

Taip pat Juliaus Ars Poeticai svarbu, kad poezija gali mums įskiepyti šventą atbudimo rakštį, kuri padės mums pajusti, kad gyvenam, gyvensim ir gyvenom. Bet ar mes neįtamt, kad mes gyvenam? Čia Julius, kaip ir kai kurie kiti jo bendraamžiai poetai, galvoja, kad Vakarų pasaulis perpildytas ženklais – turim perteklių reklamų, filmų ir informacijos. Viskas būtų gerai, jei šitie ženklai daugiau praturtintų gyvenimą. Tačiau yra teigiama, kad dažnai atrodo, lyg žmonės yra apgauti šių ženklų. Neradę malonumų, žadamų Hollywood'o filmuose, pasitenkina užpildyti tuštumą savyje pinigais. Be to, globalizacija šių ženklų grasiina atimsianti žmogaus ir kultūrų ypatybes. Kalbos išraiškos, humoras, diskusijų temos, intymūs pasakymai visur panašėja ir žmonės tampa blankiom kopijom vienas kito. Teigiama, kad išvis žmonijos vaizduotė mažėja – jei Hollywood'o filme neparodyta, kaip reikia reaguoti į visur augantį skurdą, tai atrodo, kad tas skurdas neegzistuoja ar nevertas mūsų dėmesio. Poetas tačiau apsimas rasti ir duoti formą patirtims savo ir kitų žmonių, ko nei David Letterman, nei Ted Kopell, besirūpindami apie „reitingus“, neįstengtų padaryti.

Juliaus kitas eilėraštis, „Užgavėnės“, išvaidina autentiškumo ieškojimą. Prieš randant, kas svarbiausia gyvenime, poetas ieško ramybės ir džiaugsmo saugnesniuose, lengvai pažįstamuose pasauliuose. Jis pirma pareiškia norą matyti Lietuvą įprasminimą papročiais ir tautosaka. Toliau jis

Julius Keleras

ARS POETICA

poezija – auka, bet tik aklujų alkanųjų stalui, kurio nedrįsta prisiliest mirtis; ar pameni, kaip sunkiai, bet laimingai jie alsavo, kai švietė virš kaktos jiems laimės žibury, neleidęs užsižaist, užmigt, užgesti

kas mums įskiepytą tą šventą atbudimo rakštį, kai geliant sielai nulekia sapnai, ir jau nebežinai, kas laukia ten už jau atburto klonio, kas teikia tau palaimintą malonę, pajust, kad gyveni, gyvensi, gyvenai

kas atkabina stoginėje ilgesiui langelį, ir ieško naktį žvakės, kad nežūtų tas Dievo leistas žodis, – pernaktuvu, kad ilgiau pabūtų kaip krosnis prieš Kalėdas pakurta lig pat Velykų galo

ar dar išdrįstum būti panašus į vaiką, kuris paklydęs valandas sumaišo, bet nesutrinka horizontų tėkmėje? o, amžinoji plunksna, rašanti pasaulį, apšviesk mane, suteik man sapno aukštį

atspėk man daiktus ir žodžius suvienyk, kad nuaidėtų manimi nebylios, bet realios sielos, ir duok man žvilgtelti vogčiom, ką daro šianakt Dievas Lietuvoj, panūdęs grįžti į ją, pakalnėse pražystant pakalnūtėms

UŽGAVĖNĖS

Norėčiau sutikti saulės grįžimą namo dviejų galų name šiaudiniu stogu, tamsaus medžio goňkom, žiogrių tvora, skaitydamas Simoną Daukanta.

Retkarčiais pakeldamas

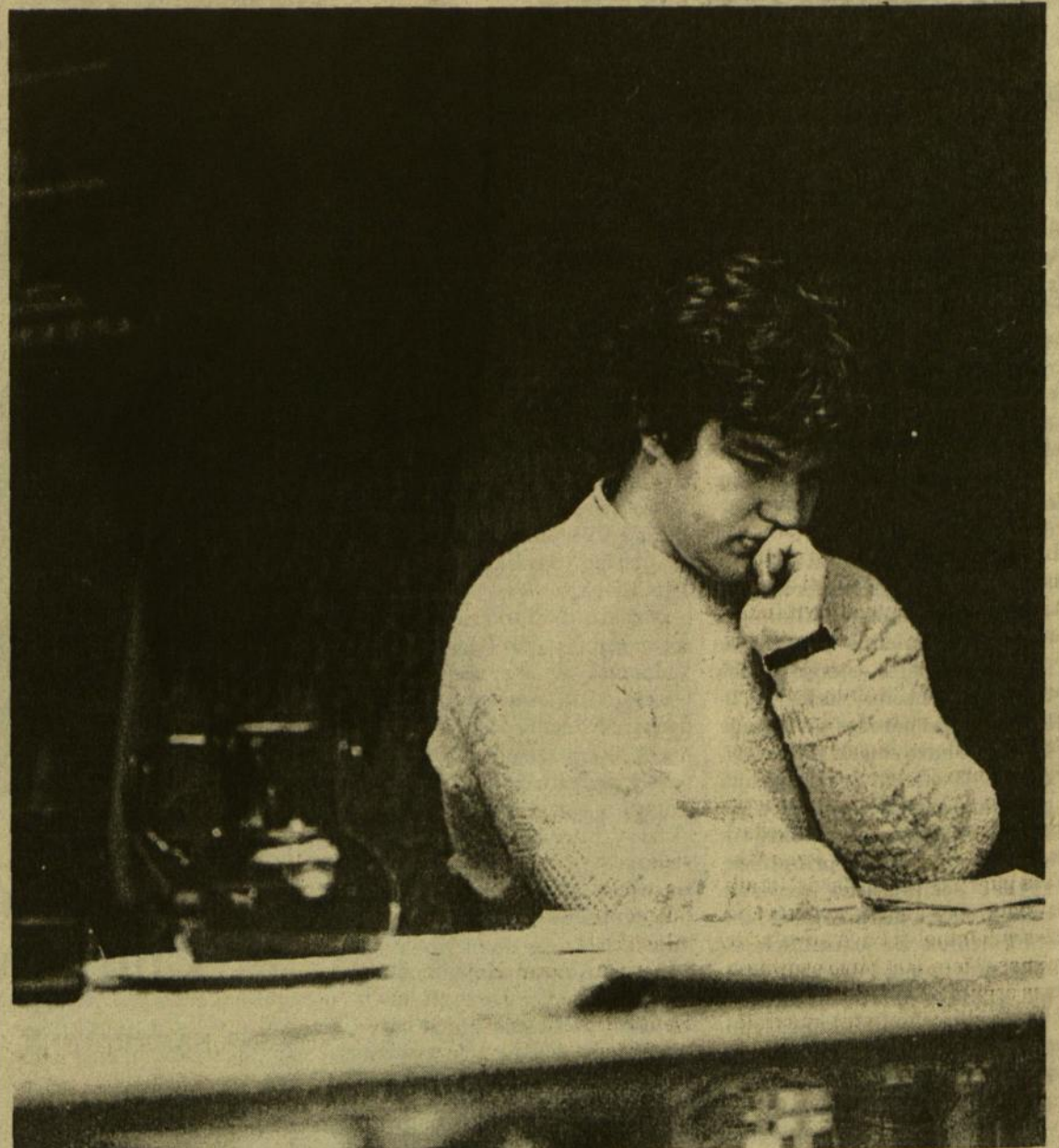
akis matyčiau, kaip degina More, kaip Kanapinis graso Lašiniui, kaip vyrai sniegu prausia merginas, kaip keliai ūmai subėga Aukštaitijon

Bet ilgėja dienos, sniegas traukiasi iš kur atėjęs, ir vėlei puola miestus, kurių viename aš gyvenu, nesulaukdamas kurtinio, kadaise pasiūsto į slaptą kryžiuočių archyvą Karaliaučiuon, kad atneštų man anadienių žvalgų žinias apie Lietuvos kelius, vingiuojančius miškais, laukais gyvenvietėm, baltais it ožkos pienas kaulais

Tačiau tematau tik varnas, karkiančias poterių, moteris, suklupusias ant skaisčiai balto Vilijos ledo, peršautus prūsų marškinius, žydų krautuvėles (medvilnė, gelumbė, stiklas, pasagos, duona), merginas vanagų nosimis, arklių turgu, suknibusius kryžius, numuštus krucifiksus ir pašto vežiką nuo Kuršo į Lietuvą vežantį marą

GELIANTYS DAIKTAI

Daiktai, geliantys sąmonę, išgaravęs vasaros kamparas: knyga, atversta Šventosios uoste: nebėra jau laivyno, tik kniūbščias žvejys bando pasiekti netikrą saulėtekį, nušviečiantį sąmonę: išdžiūvęs lietus, rūkytom nemėm kvėpiantis rytmetis, ir kopos nerandančios mūsų.

Julius Keleras viename „Ateities“ savaitgalio literatūros vakare Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotrauka

Daiktai, geliantys: kekštas užsnūdęs verandoje, puslapiai ir smėlio kruopos burnoje kaip kažkada. Nors štai ūmai trumpam sugrįžta tvarkingi, nakčiai suguldyti slenksčiai, švari burna, klusni vienatvė, rankos, nuplautos vaiko miegui, balta komunija ir skiemenų vardai.

Nelyg koralai uolą daiktų kolonijos augina sapną. Tu manei, jog tie daiktai suyra, kurių nebealiečia pirštai? Netiesa. Tas langas vis dar girgžda ir skaičiuoja tylą: žodžiai spurda, užlakuoti dulkėm; tie troškimai, supančioti anų sapnų viela; tie miestai švyti dar nusileidimų tiltais.

Skverai kuždas, apipinti anų dienų vijokliais. Norsgi nieko jau tikrai nėra. Tik tie keli, vis geliantys daiktai nei linijos lietaus pranyksta vyzdžiuos, tačiau ir vėl išskyla kaip ranka, prisiekianti daugiau nepriklausyt ruletei, vynuogėms ar tavo užslėptiems inicialams, ir neišpildanti.

Ir ką dabar turėčiau atgaivinti, jei viskas, kas tik liko sapnuose – aptriušę parkai, neveikiančios pajuodę karuselės, Vilnelės gluosnių pokalbiai naktim ir mirės, mirės rūkas. Nors mingant žodžiams, viskas vėlei kyla. Taip diena pasirengia į vakarą pradėt tikrai gyventi, tačiau nespėja.

Taip ir mudu užmiegam sapno giljotinai pasmerkti, kol pastanga prabusti Vilniuj tampa daiktu, geliančiu labiausiai. Tuomet aš praveriu duris ir vėl skaičiuoju lietu, kuri daiktai prieš aušrą tartum stygą – tolimą ir aidžią – liečia.

norėtų matyti Lietuvos gilumą istorijos paslapyse. Bet pagaliau, lyg nulupeš sluoksnius netikro gyvenimo, poetas lieka nustebintas istorijos tamsių ir grėsmingų misterijų. Staigiai poetas nei interpretuoja, nei nagrinėja, bet kaip žurnalistas baisioje padėtyje, nenusuka žvilgsnio, kol mums neapibūdino, kas stovi prieš jį.

Galime pradėti suprasti, kodėl poezijos kalba kartais sunki. Ar yra kokių lengvų ar net mokslisčių būdų kalbėti apie kentėjimą, kuris surištas su žydų krautuvėlėm, maru, ir numuštais krucifiksais? Štai poezijos auka – bandyti paliesti, kas sunku ir skaudu

racionaliai suprasti, bandyti nenustumti į praeitį, ką sąžinė liepia pažinti kaip dabartį.

Grįžtame apsukę ratą, ten, kur mes pradėjome. Šis naujas poetas klausia, ne kaip poetui tapti poetu, bet kaip tapti sąžinės žmogumi. Ne kaip rimuoti, bet kaip bandyti iš žodžių išspausti teisybę. Ne kaip nustoti rašyti, bet kaip grįžti prie žodžių, kad jie uždegtų mūsų vaizduotę, kad pažėgtumėm įsivaizduoti, kaip gyvenimas galėtų būti teisesnis ir prasmingesnis.

Baigsu su Juliaus Kelero vietu sunkesnių kūrinių, pavadintu

„Geliantys daiktai“. Šiame eilėraštyje įvaizdžiai lyg ir atsitiktinai pakloti šalia viens kito, frazės painios, ir kalba, tartum ne mūsų, lyg ir iš tuštumos priartėja ir nutolsta, nepalikdama mums konkrečios minties. Viena vertus, būtų galima sakyti, kad eilėraštis be turinio. Antra vertus, skaitant šį eilėraštį daug kartų, galima jausti, kad virš turinio tuštumos, girdėti žavus kalbos šlamėjimas. Poetas, atėmęs turinį, išvaidina gyvenimo esmę – nuogo buvimo įprasminimą at-sargaus, pagarbaus žodžių naudojimu.

Nemanau, kad šį eilėraštį bet kada suprasiu, taip, kaip supran-

tu laikraštyje parašytą žinią. Bet drauge nereikia laukti, kad kritikas ar pats poetas duotų mums jo paslapties raktą. Net nesuprasdami jo, jau mes visi šiandien šį eilėraštį išgyvenome. Jei turėtumėm kantrybės ir skaitytumėm šį eilėraštį dar porą kartų, jo keista, lyg iš kito pasaulio kalba, nepasidarydama aiškesne, pasidarytų sava. Su tuo savumu, manau, kad jaustume, jog šis eilėraštis išreiškia džiaugsmą – teisybę, čia ne džiaugsmas, kaip jis rodomas televizijoje ar net ro-manuose. Bet jis yra tas labai svarbus džiaugsmas, kurį mes visi pažįstam, kai akimirkom, ranką kitiems, kartu pradėti paprasčiausiuose kasdienybės

sūkuriuose lyg angelas nutūpia mums prie ausies, ir sako, ar ne gerai būti gyvam, kvėpuoti, matyti, girdėti.

Man šis eilėraštis sukelia daug vilčių. Taip, kaip jis moko, kad nereikia bijoti jo kalbos keistumo, taip platesne prasme jis moko nebijoti naujo gyvenimo – ar jis būtų pomirtinis, ar jis būtų dabar. Švelniai, švelniai, jis vilioja mus turėti drąsos palikti slegiančius, dirbtinius, reklamų sukurtus geismus, ir ištiesiant visi pažįstam, kai akimirkom, ranką kitiems, kartu pradėti gyvenimą iš naujo.

Jubiliejinė tapybos trienalė Vilniuje

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Kone visą spalio mėnesį Šiuo laikinio meno centre, Vilniuje, vyko Dešimtoji Vilniaus tapybos trienalė. Ši trijų Baltijos šalių — Lietuvos, Latvijos ir Estijos — tapybos paroda yra jubiliejinė, nes pirmoji įvyko beveik prieš trisdešimt metų. Trienalėje buvo ne tik gausu lankytojų, bet ir dalyvių: 15 Lietuvos, 10 Latvijos ir tiek pat Estijos tapytojų. Svečių teisėmis dalyvavo ir pora Švedijos dailininkų.

Prieš pat parodos atidarymą įvykusioje spaudos konferencijoje vyresniosios kartos dailininkas Leonardas Tuleikis papasakojo įdomią trienalės istoriją. Prieš tris dešimtmečius, kalbėjo Tuleikis, dailės parodos sovietinėje Lietuvoje buvo smarkiai ideologizuotos. Iš oficialių, kompartijai patikimų asmenų sudarytos komisijos parodoms atrinkdavo tik sovietinei sistemai priimtinas, grynai socialistinio realizmo reikalavimus atitinkančius dailės kūrinius. Be jokių nuolaidų buvo atmetamos laisvesnio potėpio, gilesnės minties drobės.

Atmestieji dailininkai patyliukais, garsiai nesiskelbdami, pradėjo ieškoti erdvės savo darbams eksponuoti. Pradžioje juos išdriso priglauti tuometinis Rašytojų sąjungos klubas. Kai nieko baisesnės neatsitiko, Jonas Švažas, kai kurie kiti drąsesni, laisvesnės minties tapytojai, pasitelkė latvius ir estus, nutarė rengti savo naujausius, oficialiam ekspozicijai neprimamų darbų parodas. Į atrankos komisijas jie sugebėjo pritraukti daugumą savo bendraminčių, kad pririnktų balsuotų viršūmų ne sovietinių valdininkų, bet pačių dailininkų balsai.

1969 metais Vilniuje įvyko pirmoji Baltijos šalių tapybos paroda. Pirmą kartą lankytojai

pamatė Jono Švažo, Vinco Kise-rausko, net Antano Gudaičio beveik abstrakčius paveikslus, gerokai nutolusius nuo socialistinio realizmo rėmų.

Nuo to laiko kas treji metai vyksta Lietuvos, Latvijos ir Estijos tapybos trienalės. Jų svarbiausias bruožas — eksponuoti tai, kas naujausia, drąsiausia, įdomiausia.

Tuo pasižymėjo ir šioji, Dešimtoji Vilniaus trienalė. Greta Augustino Savicko, Leonardo Tuleikio, kitų vyresnio amžiaus pripažintų dailininkų, buvo eksponuojami Aušros Barzdukaitės, Vidmanto Jusonio, Audriaus Gražio, kitų jaunesnių tapytojų darbai. Naujais, įdomiais potėpiais ir spalvomis taip pat pasižymėjo esto Klaido Ole, latvio Edgars Verpe drobės. Jiems paskirti Lietuvos dailininkų sąjungos ir žurnalo *Kultūros barai* prizai. Svarbiausia — 2,000 litų Kultūros ministerijos premija atiteko lietuvių tapytojui Raimondui Regimantui Martinėnui už tris drobes: „Rytas“, „Diena“, „Vakaras“. „Tai patys brandžiausi ir įdomiausi tapytojų darbai“, pasakė trienalės jūry komisijos pirmininkė Dalia Kasčiūnaitė. Savitais, netradiciniais potėpiais ir spalvomis tapytojas išreiškė savo dienos nuotaikas.

Vis dėlto į trienalės sales nepateko daugiau nei 20 lietuvių tapytojų, tarp jų gana įdomių, savitų teptukų meistrų. Taigi dar jaučiami atrankos komisijos varžtai. O aš turėjau ir kitą prie-kaištą; kodėl į trienalę nepakvietus užjūrio tapytojus? Juk ir jie vienos lietuviškos dailininkų šeimos nariai. Gal Vienuoliktą trienalėje išvysime ir JAV gyvenančių ir kuriančių lietuvių, kitų Baltijos šalių tapytojų darbus?

Juozas Kojelis — visuomenininkas

(Atkelta iš 2 psl.)

demokratų partijos rinkiminėje kampanijoje, lankė akademinių jaunimą, savivaldybes, važinėjo po miestus ir miestelius, sutiko mokytojus, spaudos žmones, ūkininkus ir darbininkus, gyvai pulsuodamas dabartiniais Lietuvos rūpestiais. Juozas sakė: „Praei tyje mokėjome mirti už Dievą ir Tėvynę, dabar turime mokėti gyventi“!

Esu tikras tikriausias, kad šiose iškilmėse dalyvaujančių širdys tebėra jautrios, ir kad šiose iškilmėse susirinkęs lietuviškasis elitas Juozą Kojelį nuoširdžiai gerbia ir jo darbą vertina. Norėčiau betgi, kad solenizanto reikšmingos sukaiktės proga ir tie lietuviai, kurių čia nėra, kurie Kojelį kartais gyvė, kartais peikė, o dažnai kritikavo, kad ir jie, kaip tas provoslavas cerkvėje viešos išpažinties metu po švarku pakišęs ranką, nors paslapčiomis muštųsi į krūtine, pripažindamas, kad visgi Juozas Kojelis buvo teisus, ir bent tylomis ištartų „mea culpa“.

Juozas Kojelio jubiliejinė šventė ir taurus jo pavyzdys suteikia mums progą atnaujinti pažadą: daugiau įsipareigoti lietuvių tautai, visiems grįžti prie teisingumo principų ir juos viešai išpažinti. Kai Arizonos dykumoje raitelis pamatė indėną, jo paklausė: „Bičiuli, bene būsi paklydęs?“ Žaibu indėnas atkirtė: „Aš nepaklysti, mano „wigwam“, mano palapinė paklysti“. Lietuva, mūsų „wigwam“ nepaklydo, tik ar mes kartais nepaklydome? Jei mes laikysimės Lietuvos himnan įrašytųjų žodžių, nei „wigwam“, nei mes nepasimesime.

Sesės ir broliai! Jei didieji tautos vadai būtų gyvi, jie šiose iškilmėse Juozo Kojelio vardą įrašytų labiausiai nusipelnusių išeivijos veikėjų viršūnėje. Juozas Kojelis neprarado kelio dėl takelio, kalbėjo aiškiai ir tiesiai, žiūrėdamas kiekvienam į akis, ir niekad neprarado altruistinės dvasios bendrame žygyje į laisvę, o dabar — už laisvės įkūnijimą ir įprasminimą.

Ir postskriptas.

Mielas Juozai, šiandien mudviem tiktų švesti dar vieną su-kaktį: sueina lygiai dvidešimt metų nuo mūsų pirmos pažinties.

Esu asmeniškai įsitikinęs, kad atsitiktiniai susitikimai neegzistuoja. Kada dviejų žmonių keliai susikryžiuoja, visuomet mums yra duodamas signalas, nes kiekvienas mums turi žinią.

Faktas, kad Tu, mielas Juozai, mano gyvenime iškilai tuo, o ne kitu laiku, reiškė, kad tai įvyko dėl kokios nors priežasties, ir nuo manęs priklausė, ar būsiu pajėgus ir pasirengęs priimti žinią, kurią tasai susitikimas paženkli-no.

Ar atsimeni aną vakarą, kada, atvykęs į Caracas, mane aplankė gana ištaigingoje diplomatinėje rezidencijoje. Žvelgėme vienas kitam į akis, anksčiau vienas kito nematė, lyg būtume seni pažistami; tuojau pasijutome savi ir nejučiomis atsivėrėme vienas kitam. Pajutome, kad mūsų keliai liejasi į vieną, ir mes spinduliavome energija, kuri mudu pripildė, keldama į aukštesnę dvasinę pakopą. Šiandien švenčiame dvidešimt bičiuliškos išti-

Virginijus Ruseckas

Dviejų naujų menininkų paroda Čiurlionio galerijoje, Čikagoje

IRENA ŠAPARNIENĖ

Ateinanti penktadienį, lapkričio 22 dieną, 7:30 v.v. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, bus atidaryta Virginijaus Rusecko ir Broniaus Rutkausko dailės darbų paroda.

Lietuvoje Virginijaus Rusecko tapybos paveiksai buvo eksponuojami Kėdainių rotušės dailės galerijoje, Vilniaus „Arkos“ ir Kauno „Lango“ galerijose. Trisdešimt trejų metų savamokslis dailininkas pradėjo tapyti prieš dvyliką metų, dar gyvendamas Jonavoje. Penkerius metus tapė tikrų ir išgalvotų senamiesčių vaizdėlius. „Iš pradžių tapyba man buvo tik bohemiško gyvenimo būdo dalis“, sako Virginijus Ruseckas. Paskui — atsitiktinai užėjo vietinis milijonierius ir nupirko keletą dailininko darbų. Apie dailininką sužinojo ir kiti

kimybės metų.

Brangus jubiliate Juozai! Gruodžio antroji nebetoli. Esame Tavo didžiosios sukaiktės išvakarėse. Leisk ir man padėkoti už tavo knygą *Iš nakties į rytą*. Tai rezistentinės asmenybės portretas — tavo „neramos dūšios“, kuri visuomet ieškojo Lietuvai ir mums tiesos, už ją kovojė ir, pasakysiu, ją surado. Tavas raštų rinkinys iš tikro yra visuomeninės veiklos Everestas, į kurį kops skaitytojai, vieni noromis, kiti nenoromis. Tu erelio akimi stebėjai išeivijos lietuvių gyvenimą ir jį kritiškai vertinai. Ne vien džiaugsmingai, bet kartais su skaudančia širdimi kritikos žodžiu palydėjai ir šešerius atsikūrusios Lietuvos laisvo gyvenimo metus.

Juozai, švenčiame tavo aštuonias dešimtis metų. Amžius yra niekis, jei širdis jauna. Lietuvai, klausydama tavo žodžių, gaudydama tavo mintis ir jas ryždama — įgyvendinti, negalvojo apie tavo amžių. Lietuviai Lietuvoje pulsavo tavąja tėvynės meile. Jie iš karto juto, kad tavimi galima pasitikėti, kad kalbi tiesą ir nori tautai gero. Ir tu neturėjai stebėtis, kad susirinkimuose, vos įėjus į pilnutėlę salę, visi sustodavo ir tave aplodismentais sveikindavo, o pristatant knygą, ir tave, kaip anksčiau poetą Bernardą Brazdžionį, gėlėmis užpylė.

Lietuvoje tavęs niekas netildė; niekas tavęs daugiau nebeldys ir išeivijoje.

turtuoliai — sėkmės karuselė — emė suktis. Virginijus Ruseckas atsikraustė į Kauną ir, anot jo paties, į tapybą emė žiūrėti rimtai.

Pagal patį dailininką, kiekvieną drobę galima tapyti be galo. Ta patvirtina jo abstrakcijos. Jos tarsi ženklių mįslės, lyg koks slapstas ritualas, verčiantis mus kuo įdėmiau išsižūrėti ne tik į paviršių, bet skverbtis giliau į šių ženklių, spalvų ir veidų pasaulį. „Kūryba nėra kančia, ji — įdomus, netikėtas sumanymų realizavimo procesas, atnešantis pasitenkinimą, o dažnai ir kompromisą su pačiu savimi“, sako Virginijus Ruseckas.

Bronius Rutkauskas jau dešimt metų kuria freskas. 1980 metais baigęs Dailės institutą, iki šiol turėjo personalines parodas Kėdainiuose ir Bastad mieste, Švedijoje.

Svarbiausi pastarųjų metų jo

Mielas solenizante! Amžiaus nesibaidykite. Nesibaidykite ir žodžio „senas“. Laikrodis muša visiems. Laikas — ne amžius — gali būti mūsų priešas ar sąjungininkas.

Šiandien tiktų prisiminti prieš du šimtmečius tartus anglų rašytojo Oliver Goldsmith žodžius: „Myliu viską, kas sena: senus draugus, senus laikus, senas tradicijas, senas knygas ir seną vėną“. Nuo savęs pridėčiau: ir sena meilė nerūdija. O tu ištikimai gyvenai pirmai ir seniausiai savo meilei — Lietuvai.

Bronius Rutkauskas

darbai: freska „Mugė“ Kėdainiuose, freska Lančiūnavos bažnyčios altorinėje sienoje, Kryžiaus stacijos, altorinis paveikslas Kauno Jėzuitų bažnyčioje. Taipgi freska „Pavasaris“ — Rusijos ambasadoje Vilniuje. Dailininkas yra sukūręs įvairaus formato freskų miniatiūrų ant specialaus skydo. Jas galima transportuoti.

Bronius Rutkauskas dėstė freskų meną dailininkams Švedijoje, Skane krašte. Tiek Vakaruose, tiek Rusijoje freskos menas šiuo metu yra primirštas. Kaip sako dailininkas, gali būti, kad Vakaruose dailininkai per daug gerai gyvena, kad imtųsi tokio sunkaus meno. Čia pagaliau pirmiausia reikia išmokyti virtuoziskai tinkuoti. Paprastai Bronius dirba vienas pats, be pagalbininkų.

Vieną didžiausių freskų Bronius yra padaręs Rusijos ambasada Vilniuje. Ši freska, pavadinta „Pavasaris“, yra atlikta renesanso ir klasikine dvasia. Centrinė figūra — versmė; lyg laiko simbolis. Dailininkas prisimena: „Atėjo KGB atstovas ir klausia suktai — ar čia pravoslaviskas, ar katalikiškas pavasaris? Atsakiau, kad bendražmogiskas. O figūrose jis kažkodėl išvelgė angelus. Gal kas ir liko iš to manyje — juk anksčiau dirbau bažnyčiose“.

Čikagoje vykstančioje parodoje Bronius Rutkauskas ekspozuos nedideles freskų miniatiūras, piešinius ir Amerikoje sukurtų freskų eskizus.

(Pagal Lietuvos spaudą — I.S.)

Naujos knygos

• Kostas Ostrauskas. **KETVIRTOJI SIENA**. Kūryba — kritika. Kritika — kūryba. Chicago: Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas, 1996. Aplanko piešinys — Stasio Eidrigevičiaus. Knygos apipavidalinimas — Henrietos Vepšienės. 189 puslapiai. Tiražas — 800. Kaina 15 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Kosto Ostrausko knyga *Ketvirtoji siena* — tai kiek neįprastas kūrybos, straipsnių ir pokalbių rinkinys. Tačiau, „kritika nebūtinai privalo būti vien tik įprastinės recenzijos, straipsniai ar studijos, — ypač platesnės sampratos kritika. Galima ją išreikšti ir kūrybine, šiuo atveju dramatiška forma“, — pratarėme svarsto pats autorius.

Didžioji šios knygos dalis — kai kurių periodikoje (daugiausia *Metmenyse*) pasirodžiusių viena-veiksnių dramų, mikrodramų ir miniatiūrų, straipsnių ir pokalbių atitinkama atranka. Kita rinkinio dalis spausdinama pirmą kartą. Miniatiūros „Ant bedugnės krašto“, „Atbulas kupranugaris“ ir „Tyli kiaulė ir gili šaknis“ — ištraukos iš ciklo „Spectaculum mundi“.

Kostas Ostrauskas įdomiai suveda galus tarp kūrybos ir kritikos, kritikos ir kūrybos, tiek nuotaikeingai parodijuodamas poemą „Jūratė ir Kastytis“, tiek rimtuose kritikos straipsniuose, kaip „Rašytojas ir egzilis“, kuriame plačiai ir įdomiai analizuoja egzilio (išeivijos) literatūrą ir literatūros problemas.

KOSTAS OSTRAUSKAS
KETVIRTOJI SIENA

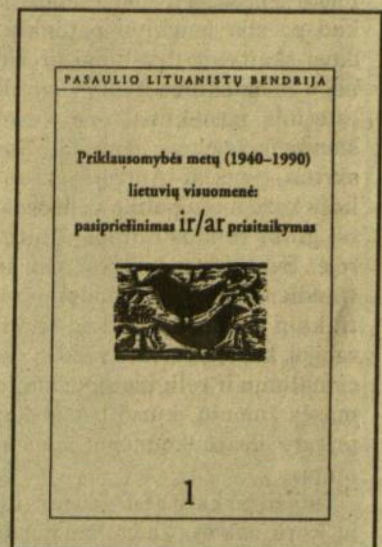

Knyga bus tikrai įdomi sveiką humoro jausmą turinčiam skaitytojui, tuo labiau rimtai besidomintiems literatūros kritika.

• Pasaulio liuanistų bendrija. **PRIKLAUSOMYBĖS METŲ (1940 — 1990) LIETUVIŲ VISUOMENĖ: PASIPRIEŠINIMAS IR/AR PRISITAIKYMAS?** Vilnius, 1996. Rinko ir maketavo Baltos Lankos. Atsakingasis redaktorius Albertas Zalatorius. Redakcinė kolegija: Egidijus Aleksandravičius, Violeta Kelerienė, Darius Kuolys, Kazys Grigas, Zigmas Zinkevičius. Tekstus sukaupė Asta Tilvytė. Leidinį parėmė Česlovas ir Ramūnas Kar-

bauskiai. Viršelyje panaudotas Viktoro Petravičiaus medžio raizinio fragmentas iš ciklo „Marti iš jaujos“. Nr. 1 215 puslapių. Tiražas ir kaina nepamėta. Gaunama „Drauge“.

Ši knyga yra pirmasis Pasaulio liuanistų bendrijos, įsisteigusios jau nepriklausomoje Lietuvoje, leidinys. Jame skelbiama vienos mokslinės konferencijos medžiaga: pranešimai ir diskusijų fragmentai.

Pranešimų autoriai — vieni tiešiai, kiti medžiagos parinkimu ir išdėstymu — nuolat sau ir mums užduoda mįslių, į kurias šiandien visi ieškome atsakymo. Tokių mįslių galima keletą čia paminėti. Kas geriau: garbingai išnykti ar ne visai garbingai išlikti? Ar įmanoma nubrėžti aiškia ribą tarp pasipriešinimo ir prisitaikymo? Nuo kada prisitaikymas ima griauti asmenybę ir jo nebegalima pateisinti jokiais aukštesniais tikslais? Ar išoriškai prisitaikius galima viduje išsaugoti pasipriešinimo potencialą? Ar į savo tautos istoriją bet kokiomis aplinkybėmis turime žiūrėti tiesiai ir kritiškai, ar esama aplinkybių, kurios leidžia kai ką taktiškai nutylėti? Ar laisvas anglų kalbos pasirinkimas mūsų identitetui šiandien nėra pavojingesnis už buvusį prievartinį rusų kalbos brukimą, kuris vis dėlto sukdavo savisaugos diktuojamą reakciją? Kas pagaliau buvo ta sovietinės Lietuvos „Tėviškė“ draugija ir iki kokios ribos derėjo su ja palaikyti kontaktą? Kodėl tiek mažai lietuvių rašytojų rašė „į stalčių“, o tie, kurie tai darė, šiandien irgi nepakankamai įvertinti? Į šiuos ir kitus klausimus knygoje ieškoma atsakymų.

Idomu yra tai, kad ir problemos, ir joms sprendimo kelius bando užčiuopti mokslininkai, kurių pusė gyvena ir dirba Lietuvoje, o kita pusė — užsienyje. Šitaip atsiranda galimybė į dalykus pažvelgti lyg ir dviem aspektais: iš vidaus ir iš šono. Tai knygai suteikia vertinimų savitumo, stiliaus įvairumo ir minties intrigos.

Atsakingasis knygos redaktorius Albertas Zalatorius „Įžangos žodį“ užbaigia taip: „Kiekviena pradžia nėra lengva. Ir šis pirmasis Bendrijos leidinys nėra be trūkumų. Bet jeigu jis bent kiek stimuliuos jūsų mintį naujai permąstyti pasipriešinimo/prisitaikymo problemą ir jeigu ta problema jums pasirodys ne tokia jau paprasta, kaip daugelis mano, knyga savo tikslą bus pasiekusi“.

Kreipimaisi

į skaitytojus

Pradėta sudaryti lietuvių poetų antologija apie Lietuvos žydų likimą. Tekstus bei sugestijas prašoma siųsti šiuo adresu:

ANTOLOGIA
27 Oakfield Avenue
Freeport, NY 11520